

Calmfors varnar för fel tajming

2009-05-14

Intervju |

Den skarpaste och mest initierade kritiken mot regeringens ekonomiska politik kommer inte från oppositionen utan från regeringens eget finanspolitiska råd. I årsrapporten som kom i veckan ger rådet regeringen underkänt i stora delar av arbetsmarknadspolitiken. Vi frågade rådets ordförande Lars Calmfors hur illa det egentligen är.

Få har så omsorgsfullt som ekonomiprofessor Lars Calmfors studerat effekterna av svensk arbetsmarknadspolitik alltsedan krisen på 1990-talet. Och nuförtiden har han dessutom regeringens uppdrag att göra det. En inte oväsentlig del av Finanspolitiska rådets nyligen publicerade årsrapport tar just sikte på arbetsmarknadspolitiken – en genomgång som inte smeker regeringen medhårs.

Samtidigt tycker Lars Calmfors att arbetsmarknadspolitiken får sopa upp efter andra politikmisslyckanden.

Jag träffar honom på hans arbetsplats på Stockholms universitet och undrar: Ska man verkligen tolka det bokstavligt?

– Ja, så är det ju. Penning- och finanspolitiken ska se till att utjämna konjunkturerna, alltså att i möjligaste mån förhindra fluktuationer i arbetslöshet och i sysselsättning.

– Sedan har vi arbetslöshet som beror på att arbetsmarknaden inte fungerar riktigt så bra som vi vill. Men visst är det så att arbetsmarknadspolitiken blir städgumma och får ta hand om det som den övriga politiken inte klarar av. Det är det sista man har att ta till. Men problem som annan politik inte har kunnat lösa kan arbetsmarknadspolitiken bara klara i mycket begränsad omfattning. Därför kommer man alltid i någon mening att vara missnöjd med vad arbetsmarknadspolitiken uppnår.

Vill du med detta uttalande tona ner förväntningarna på arbetsmarknadspolitiken?

– Ja, i ingången till 1990-talets kris fanns det en helt orealistisk tro på arbetsmarknadspolitiken. Inte minst att vi skulle kunna utbilda folk i väldigt stor skala. I dag

har den överoptimismen om utbildning snarast bytts till sin motsats. För även om volymerna som man hade inom arbetsmarknadsutbildningen på 1990-talet var alldeles för höga, så förstår jag inte varför de ska vara så låga i dag.

Vilken nivå anser du vara rimlig i dag?

– Nog skulle man kunna dra upp det med 10 000 årsplatser med bibehållen effektivitet.

Är inte yrkesvux ett bra substitut?

– Yrkesvux är en bra idé, men det kan inte ersätta arbetsmarknadsutbildningen. Jag tycker att man ska ha båda. Yrkesvux ger individen större utrymme att välja själv. Men jag tror att om yrkesvux ska vara attraktivt måste ersättningsnivån höjas jämfört med i dag.

Hur ser du då rent allmänt på regeringens arbetsmarknadspolitik?

– När jag läser i regeringens propositioner verkar man ha överdrivna förhoppningar om att det ska gå att hålla igång folk och undvika att de fastnar i långtidsarbetslöshet genom bland annat intensiva jobbsökaraktiviteter och coachningsinsatser. Visserligen har vi stöd för att de kan fungera bättre än många andra åtgärder. Men i ett läge utan efterfrågan kan man inte förvänta sig att de ska uppnå särskilt mycket.

– För det andra kan man säga att regeringen presenterar sin arbetsmarknadspolitik på ett mycket djärvt sätt när man hävdar att man gör en jättesatsning genom jobb- och utvecklingsgarantin. Den expanderar kraftigt när långtidsarbetslösheten ökar därför att man måste se till att ge människor försörjningsstöd. Frågan är hur meningsfulla aktiviteter det blir. I värsta fall blir mycket av garantin bara en annan benämning på långtidsarbetslöshet. Det är svårt att se det som en stor och offensiv satsning.

Menar du att deltagarna inte får någon meningsfull sysselsättning?

– Jag har svårt att se hur det ska gå till för den stora majoriteten. Vi vet att det under högkonjunkturen var svårt att hitta praktikplatser. Problematiken blir delvis densamma som vi hade med ALU under 1990-talet. Det är en notoriskt svår uppgift att hitta sådant som både är meningsfullt och som kvalificerar för att komma tillbaka till arbetsmarknaden.

Vad är då alternativet? Att vi accepterar att många får gå sysslösa?

– Jag tror att det är bra att ha en realistisk uppfattning om vad man kan åstadkomma och att man inte bör förespegla en effektivitet som blir mycket svår att uppnå.

Handlar lösningen om att uppfinna meningsfulla sysslor som inte tränger undan den reguljära arbetskraften?

– Det allra bästa är förstås om man genom den allmänna stabiliseringspolitiken, alltså penning- och finanspolitiken, håller uppe efterfrågan så att folk inte blir uppsagda. Här skulle regeringen kunna göra mer. Det vi talar om är en förstärkning av de finanspolitiska stimulanserna med någonstans mellan 15 och 30 miljarder kronor. Det skulle ge en viss skillnad, men vi talar förmodligen inte om mer än kanske en dryg halv procentenhet på arbetslösheten.

Ser man till hela statsbudgeten är 15–30 miljarder kronor en marginell summa. Betyder det att du ger regeringens finanspolitik i huvudsak godkänt?

– Jag tycker att regeringen är för återhållsam. Och det man har gjort har kommit för sent. Generellt får man ut mera om insatserna sätts in tidigt, innan folk har blivit uppsagda.

Tänker du på någon särskild insats?

– En intressant och mycket svår fråga är om man ska ge stöd till utbildning i företagen. Som ekonom brukar man vara skeptisk till det eftersom det bromsar strukturomvandling och låser in folk. Men nu är det en sådan djup kris att det för många företag är uppenbart att arbetslösheten som uppstår inte beror på att företaget eller branschen ska krympa permanent.

– Jag tycker därför att man skulle kunna tillåta en subventionering av själva utbildningskostnaden på de arbetsplatser där man har slutit avtal om minskad arbetstid och motsvarande minskning av lönen. Då har ju företagen signalerat att de tror att de behöver arbetskraften i framtiden och arbetstagarna har tagit en kostnad genom lägre lön. Dessutom spar staten pengar genom att man slipper betala arbetslöshetsersättning.

Vad är då din förklaring till att regeringen är så försiktig med utgifterna?

– Man är rädd för en upprepning av 1990-talets kris. Att ännu en borgerlig regering ska dra på sig mycket stora lån. Och politiskt har kalkylen hittills fallit väl ut.

Du menar att regeringen får bra betyg i opinionsundersökningarna för sitt sätt att sköta den ekonomiska krisen?

– Ja, det är inte uteslutet att det kan ge bättre utdelning än att öka skuldsättningen och spendera mer för att hålla uppe sysselsättningen bättre.

Du har sagt att regeringens politik är anpassad för en högkonjunktur med hög jämviktsarbetslöshet. Hur fungerar den på dagens situation?

– När regeringen tillträdde hade man identifierat problemställningarna på arbetsmarknaden alldeles korrekt: att det var en högkonjunktur med alldeles för hög kvarstående arbetslöshet och fickor av långtidsarbetslöshet. Den kvarstående arbetslösheten berodde på att arbetsmarknaden inte fungerade tillräckligt bra. Då valde man ett antal metoder – främst jobbskatteavdrag, lägre arbetslöshetsersättning och nystartsjobb – som får stöd i forskningen för att de kan sänka arbetslösheten. Sedan kan man tycka att en del av åtgärderna har fördelningseffekter som man inte gillar, men det är en fråga om värderingar.

– Nu har vi en helt annan situation där arbetslösheten stiger, men inte för att arbetsmarknaden fungerar dåligt, utan på grund av konjunkturedgången. Regeringen förskjuter visserligen politiken så att större insatser ska göras för de korttidsarbetslösa, men jag tror att det finns en risk att man har låst sig för en viss inriktning av arbetsmarknadspolitik som inte längre passar lika bra som vid regeringens tillträde.

Till för något år sedan fanns det en utbredd skepsis att använda finanspolitik för att påverka konjunkturen. Man litade blint på penningpolitiken. Men nu tycks alla omhulda finanspolitik för att öka efterfrågan?

– Arbetslösheten har sedan början av 1990-talet successivt sjunkit såväl i Sverige som i de flesta andra av de gamla EU-länderna, som en effekt av ett antal arbetsmarknadsreformer: Man har reformerat lönebildningen, man har gjort arbetslöshetsförsäkringen mindre generös, man har infört jobbskatteavdrag och lägre skatter. Politiken har fungerat. Det är de flesta ekonomer överens om.

– Men den ökade arbetslöshet som vi ser nu är ett klassiskt efterfrågefall. Tydligare kan det inte bli. Och det ska mötas med efterfrågepolitik. Är man en vettig ekonom ska man kunna identifiera olika problem. Beror arbetslösheten på att arbetsmarknaden fungerar dåligt ska man inte använda efterfrågepolitik, men är det en uppenbar konjunkturkris är det inget fel på efterfrågepolitik, men man ska vara medveten om riskerna.

Vad består riskerna av?

– Länder som Storbritannien, Frankrike, Irland och USA har oroande stora budgetunderskott. De har inte mycket stabiliseringspolitiskt manöverutrymme. Det som kan hända är att allmänheten och marknaderna börjar tvivla på att staten kan betala sina lån. Förväntar man sig att staten måste höja skatterna börjar man spara i stället för att konsumera och då blir finanspolitiken mindre effektiv. Och tvivlar finansmarknaderna, då stiger räntan vilket kan leda till att man måste strama åt mitt under en lågkonjunktur. Den risken är inte noll i Sverige men mycket lägre än i många andra länder, eftersom vi har mycket bättre offentliga finanser.

Tar regeringen intryck av Finanspolitiska rådet?

– Jag tycker nog att man har tagit oss på allvar men man ska inte räkna med några snabba genomslag av vårt arbete.

Vad var dina förhoppningar med rådet när du tackade ja till ordförandeskapet?

– Att det skulle bidra till ett mer ordnat utbyte mellan ekonomer och politiker, och det tycker jag att det har gjort. Det har blivit lättare att få in ekonomsynpunkter i debatten, och det har skapats en kanal där politikerna ska förhålla sig till det ekonomerna säger. Ledamotskap i rådet innebär också ett större krav för oss att verkligen sätta oss in i alla aspekter på den ekonomiska politiken. Men visst, vi blir ganska mycket slagträn i debatten, vilket jag inte har något emot, eftersom det visar att man tar intryck av våra synpunkter. Men visst händer det ofta att både oppositionen och regering bara återger den del av vår argumentation som passar bäst. Det är inte så förvånande och det är upp till oss att ge totalbilden.

När du uttalar dig skarpt mot regeringens politik – är du inte orolig att det ska resultera i att rådet läggs ner?

– Då skulle jag ju få ett bättre liv.

Skulle du få ett bättre liv?

– Ja, då skulle jag inte behöva arbeta så mycket. Arbetet som ordförande i rådet ska vara ett sidouppdrag, men arbetet är mycket krävande. I längden tror jag att ordförandeskapet bör vara en halvtidstjänst så att innehavaren så att säga kan "köpas loss" från en del av sin ordinarie arbetstid som professor, om vi utgår ifrån att det är den bakgrund man ska ha.

Så ni lägger inte band på er frispråkighet?

– Den tanken har inte slagit rot hos någon av oss i rådet. Den har aldrig framförts på våra möten. Men principiellt vore det att föredra att man gjorde rådet också formellt mer oberoende. Detta är ingen kritik mot regering och finansdepartement som i hög grad värnat om vår självständighet, men en principiellt bättre konstruktion vore om rådet i stället låg under riksdagen, så som Rikrevisionen gör.

Lars Calmfors

Ålder: 60.

Familj: Hustrun Eva och fyra barn varav tre utflugna.

Bostadsort: Stockholm.

Bakgrund: Civilekonom och sedan 1988 professor på Stockholms Universitet. Har en rad offentliga uppdrag bakom sig, just nu ledamot av Vetenskapsrådets styrelse och Globaliseringsrådet. Ordförande för Finanspolitiska rådet.

Forskningsintressen: Makro- och arbetsmarknadsekonomi.

Fritidsintressen: Familjen, tennis, löpning, jazz och historia.

Fakta: Finanspolitiska rådet

Finanspolitiska rådet är en myndighet under Finansdepartementet och har i uppdrag att årligen följa upp om de grundläggande målen för finanspolitiken uppnås. Rådet ska också verka för en ökad offentlig diskussion i samhället om den ekonomiska politiken. Varje år skriver rådet en rapport som ska vara ett underlag för bland annat riksdagens granskning av regeringens politik. 2009 års rapport offentliggjordes den 11 maj. Åtta ledamöter sitter i rådet, en av dem är Lars Calmfors, professor i internationell ekonomi vid Stockholms universitet, som också är ordförande.

[Patrik Svensson](#)